

**INTELECTUALUL ROMÂN
INTERBELIC
ȘI TENTAȚIA IDEOLOGIEI
DE DREAPTA**

**Prefață de
GEORGE ACHIM**

**LIMES
2022**

Prefață	7
Capitolul I	
Fețe ale angajamentului politic la scriitorul român din perioada interbelică	11
I.1. Atracția intelectualului român către ideologia de dreapta	18
I.2. Direcții ale implicării și acțiunii politice	22
Capitolul II	
LIVIU REBREANU. Perspectiva scriitorului obiectiv	26
II.1. Obiectivitatea principială.....	26
II.2. Atitudini publicistice. Factorul național în cultură.....	30
II.3. Românism vs europenism	34
II.4. Iminența prefacerilor sociale.....	39
Lumea veche/ lumea nouă. Omul nou	39
II.5. Considerații și poziționări față de viața politică.....	43
Valorizări contradictorii ale fenomenului legionar	43
II.6. Gorila – expresie literară a peisajului politic interbelic. Reflectarea ideilor și acțiunii drepte politice românești	52
Capitolul III	
Personalitatea și influența ideologică a lui NAE IONESCU	64
III.1. Portret spiritual. Forța de fascinație spirituală.	64
Aminirile discipolilor	64
III.2. Idei despre consolidarea statului și a ființei naționale. Fundamentele gândirii naționaliste: „antidemocratismul” și „antiliberalismul”. Înrâurirea spirituală și ideologică asupra Generației '30.	70
III.3. Naționalismul integral. Regalismul și apropierea de regele Carol al II-lea. Activitatea politică țărănistă.....	76
III.4. Aproximarea de Mișcarea Legionară. Despărțirea de Rege. Publicistica de la Cuvântul. Prima detenție. Considerații despre mișcarea naționalistă.....	79
III.5. Ideologia de dreapta. Fundamentul etnic.....	87
Naționalismul: popor-națiune-biserică. Activitatea în lagărul de la Miercurea-Ciuc	87
III.6. O relație spirituală paradoxală. Mihail Sebastian	91

Capitolul IV	
NICHIFOR CRAINIC. Scriitor și ideolog.....	100
IV.1. Portret spiritual. Gândirismul. Naționalismul integral	100
IV.2. Ortodoximul. Etnicul și religiosul. Naționalismul creștin.....	101
IV.3 Statul etnocratic. Democrație vs. demofilie. Aspecte ale organizării statului etnocratic. Exagerări și reacții contrare	110
IV.4. Gazetarul naționalist. Admirația pentru realizările sociale și culturale ale Italiei. Educația integrală a tineretului. Scriitorul de dreapta vs. scriitorul de stânga.....	114

Capitolul V

Alți intelectuali, promotori ai ideologiei naționaliste de dreapta:	
MIHAIL POLIHRONIADE și VASILE MARIN	119
V.1. Mihail Polihroniade. Portret de generație	119
V.2. Polihroniade, gazetarul și ideologul.....	122
V.3. Sensul revoluției naționale. Școala educației morale.....	125
Reforma sttului. Politica externă. Sfârșitul tragic.....	125
V.4. Vasile Marin, activitatea ideologică de la revistele Axa și Cuvântul.....	129
V.5. Doctrina naționalistă. Naționalismul constructiv.....	132

Capitolul VI

RADU GYR. Angajament și militantism politic	139
VI.1. Portret de scriitor. Tradiționalismul poeziei. Baladescul.....	139
VI.2. Concepția despre artă și poezie.	142
Antimodernismul. Respingerea avangardei	142
VI.3. Factorul național al creației artistice.....	146
VI.4. Ideologul și gazetarul politic. Idealul naționalist.....	148
al noii generații	148
VI.5. Scriitorul naționalist angajat politic.....	157
VI.6. Versuri pentru imnurile legionare.....	163
Valoarea cathartică a cântecului	163
VI.7. Universul baladelor. Cultul eroismului și al jertfei	181

Capitolul VII

DRAGOȘ PROTOPOPESCU. Dimensiunea ideatică și ficțională a intelectualului de dreapta	186
---	-----

VII.1. Personalitatea intelectuală.....	186
Profesorul. Anglistul. Scriitorul.....	186
VII.2. Activitatea publică în contextul interbelic.....	190
Angajamentul politic. Moartea tragică	190
VII.3. Publicistica de dreapta.....	197
VII.4. Reflectarea literară a implicării politice de dreapta. Romanele Fortul 13 și Tigrii.....	205

Capitolul VIII

MIRCEA VULCĂNESCU –

teoreticianul ideii de Generație '30	225
VIII.1. Portretul intelectual.....	225
VIII.2. Contextul istoric al nașterii unei noi generații. Idealul spiritual al Generației '30	230
VIII.3. Politicul – momentul celei de-a doua etape a evoluției generației. Tineretul și extremele.....	235
VIII.4. Decadența sistemelor politice. Istorism prin resemnare. Activism prin disperare.....	237

Capitolul IX

MIRCEA ELIADE. Reflectarea spiritului ideologic și literar al unei generații.....

IX.1. Portret creator. Încadrarea în Generația '30	240
IX.2. Idealul noii generații. Itinerariul spiritual. Misionarism și revoluție spirituală	242
IX.3. Gazetarul și doctrinarul. Idealul naționalist. Creația ca supraviețuire a spiritului național. Revolta împotriva politicianismului	243
IX.4. Primatul spiritualității. Legionarismul. „Omul nou”	247
IX.5. Romancierul. Spiritul generației criterioniste. Trăirismul sau tehnica autenticității. „Procesul de descompunere” a tinerei generații	250
IX.6. „Întoarcerea din rai”. Criza existențială. Spaimele ratării. Necesitatea activismului vs. abandonul existențial. Căderea în istorie	253
IX.7. Direcțiile activismului. Opțiunea politică. Revoluția spirituală. Mistica naționalistă.....	261

IX.8. „Huliganii”. Sentimentul exasperării. Căutările existențiale. Omul perfect. Huliganul și huliganismul. Energetismul	266
IX.9. Moartea colectivă. Conștiința jertfei pentru ideal. Angajamentul politic. Filonul mistic. Idealul mișcării naționaliste de dreapta	271
IX.10. „Noaptea de sânziene”. Transfiguarea literară a experienței istorice directe. Asumarea faptului istoric: experiența din lagăr, 1938. Experiența legionară sau „aruncarea în istorie”	278
IX.11. Drama „Ifigenia”. „Jertfa mântuitoare”. Receptarea piesei în sensul spiritului legionar. Idealul morții eroice.	286

Capitolul X

DAN BOTTA – gânditorul specificului și identității naționale.....	292
X.1. Portret spiritual. Încadrarea în generație. Criterionul	292
X.2. Viziunea despre românism și fenomenul spiritual românesc..	297
X.3. Adeziunea la ideile drepte. Exaltarea spiritului eroic. Critica ideilor comuniste.....	300
X.4. Spiritualitate și creștinism vs decadență și ateism	308
X.5. Critica socială. Limitele democrației	312

Capitolul XI

EMIL CIORAN – Rebelul generației sale	317
XI.1. Fizionomia spirituală a tânărului Cioran	317
XI.2. Viziunea ideologică. Afinitate, nu angajament militant pentru politica de dreapta. Momentul spiritual al generației.....	319
XI.3. Refuzul politicului. Scepticismul. Considerații despre destinul național. Apologia „barbariei” și a eroismului	321
XI.4. Perspectiva asupra istoriei. Destin istoric și decadență. Pesimismul și inutilitatea activismului	326
XI.5. „Schimbarea la față a României”. Viziunea asupra culturii române. Resemnare și fatalitate istorică. Incapacitatea de a intra în istorie. Necesitatea impulsului acțiunii. Saltul transfigurator al națiunii	332
XI.6. Preludiul convingerilor politice. Admirația pentru realitățile germane. Cultul eroului. Elogiul dictaturii. Revelația extremei drepte. Imperativul acțiunii politice.....	339

Capitolul XII	
CONSTANTIN NOICA – convertirea la ideile dreptei.....	350
XII.1. Retragerea în „turnul de fildeș”. Perioada „rezistenței” antipolitice. Trăirea momentului spiritual	350
XII.2. Gazetarul antipolitic. Conceptul de generație. Minusurile democrației autohtone. Tonalitatea sarcastică și parodică. Despre angajamentul politic al tineretului	354
XII.3. Aderarea la legionarism. Manifestele doctrinare. Dimensiunea spirituală a naționalismului. Reînvierea spiritului național. Revoluție spirituală/ revoluție politică.....	363
Capitolul XIII	
Atitudini de dreapta non-legionare. VINTILĂ HORIA.....	371
XIII.1. Gândirismul. Naționalismul militant. Neangajarea partidică	371
XIII.2. Activitatea publicistică. Componenta națională. Modelul cultural și politic italian	377
XIII.3. Modelul social și politic al dreptei portugheze. Renașterea naționalismului european. Revoluția spirituală românească.....	385
XIII.4. Exilul. Idei perene: naționalismul, creștinismul, anticomunismul.....	398

Fete ale angajamentului politic la scriitorul român din perioada interbelică

Peisajul social și politic al statului român reîntregit prezenta o diversitate în care nu lipseau contradicțiile, problemele de structură sau „fractura” dintre guvernanți și guvernați. Societatea politică a României Mari continua să evolueze în mare parte în vechile coordonate ale instituțiilor sale de dinainte de război, marcate de inegalitate socială, corupție, clientelism politic, mimarea mecanismelor democratice, autoritarism sau ineficiență. Toate aceste aspecte negative se proliferază alarmant în absența spiritului civic și a mecanismelor de reglare a posibilelor derapaje democratice.¹

În același timp apar însă noi probleme și provocări pentru noul stat român, care țin atât de disparitatea și lipsa de omogenitate economică și socială, cât și de funcționarea unor modele mentale și culturale diferite pentru provinciile țării. După aprecierea istoricului Armin Heinen, unul dintre cercetătorii care au studiat procesul de impunere a ideologiei de dreapta în România de după Primul Război Mondial, „în 1918, procesul de formare a națiunii nu era încheiat. Existau în continuare probleme în legătură cu identitatea, respectiv cu asigurarea unui trăinicii și a unei conștiințe de sine ca națiune. Atâta timp cât oamenii oscilau între culturi diferite, aflându-se la marginea lor, neavând rădăcini adevărate în nici o societate nu s-a putut forma un sentiment stabil al identității. Nesiguranța era compensată prin lozinci naționaliste.”²

Viața politică românească reintrase așadar, după momentul euforic al Unirii de la 1918, în vechile sale cadre de manifestare, dominate de lupta pentru putere, de actele de corupție sau interesele individuale, fapt care

¹ Cf. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, pag. 299

² Armin Heinen, *Legiunea Arhanghelului Mihail. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, Editura Humanitas, București, 2006, pag. 58

perpetuează în noua configurație statală tarele politicianiste și vechile compromisuri între partide, obținând astfel sensul evoluției democratice și avântul de înnoire al structurilor politice și sociale. În aceste condiții, în planul mentalului colectiv al societății apare tot mai accentuat sentimentul de neîncredere față de clasa politică și față de forțele conducătoare și generează, în același timp, reacții violente de contestare a sistemului politic, a acțiunii oamenilor de stat și a direcției de guvernare a țării. Pe măsura trecerii anilor, fracturile și polarizarea socială, marile discrepanțe și inegalități dintre viața luxoasă a claselor de sus ale societății și sărăcia mării majorități a populației devin tot mai evidente și constituie temei ideologic și de acțiune contestatară. Fără îndoială, Z.Ornea are dreptate când constată că: „după reîntregirea țării, din 1918, când se lărgise potențialul economic al României și al vieții ei interne, când tocmai din această cauză, se creează condițiile utile pentru progresul nostru industrial, se înregistrează surprinzător coalizarea unor forțe contracaratoare. Caracterul ciclic al unei dileme, fatale la noi, aceia care s-ar putea intitula «pe ce cale evoluăm» se redeschide acutizându-se.”³

Pe acest fundal, apar diferite organizații politice și mișcări sociale radicale, de extremă (cum ar fi de pildă Mișcarea Legionară) ce se vor afirma prin intransigență morală și doctrină ideologică opusă liberalismului și așa zisului democratism burghez. Istoricul Florin Constantiniu constată că „Frustrările resimțite de societatea românească în fața gravelor carențe ale clasei politice, în anii războiului, și a continuării acelorasi practici nefaste, care aduseseră România la un pas de catastrofă în 1916 au născut două reacții de contestare integrală și violentă a structurilor acestei societăți.”⁴

Una dintre reacții va veni dinspre stânga comunistă, totuși destul de slab reprezentată în țara noastră, cealaltă, mult mai puternică și mai atrăgătoare în epocă pentru elita intelectuală românească, este reprezentată de ideologia dreptei naționaliste.

În ceea ce privește prima ideologie, cea comunistă, cu toate nemulțumirile și problemele sociale grave, ea este resimțită de cea mai mare parte a intelectualilor români ca fiind străină intereselor naționale și

³ Z. Ornea, *Anii Treizeci. Extrema dreaptă românească*, Editura Humanitas, București, 1995, pag. 26

⁴ Florin Constantiniu, op. cit., pag. 306

contrară spiritului poporului român. Se adaugă, la această reacție de respingere și numeroasele manifestări antiromânești ale Partidului Comunist din România, tezele scandaloase ale acestuia despre *caracterul multinațional* al statului român și chemarea la lupta popoarelor conlocuitoare pentru dezintegrarea țării.

Belu Zilber, comunist cu vechi state de serviciu, are onestitatea de a mărturisi că, în acea epocă, partidul comunist era doar o „sectă” fără aderență semnificativă, deschisă cu precădere minorităților etnice, „*unguri și bulgari care doreau despărțirea de România, muncitori care se vedeau stăpâni pe uzine. Evreii îngroziți de antisemitism, șomeri fără profesiune definită sau profesioniști mediocri, politicieni nerealizați și nerealizați din alte partide politice, căsnicii urâte sau bovarice, copii sătui de școală.*”⁵ De aceea, în toată perioada interbelică, Partidul Comunist a rămas la statutul de organizație politică marginală, fără a dobândi o importanță semnificativă în viața politică a țării.

La polul opus, semnalăm ideologia drepte naționaliste și creștine, adeptă a acțiunii politice energice și a transformărilor sociale radicale.

Ideologia de dreapta reprezintă o coordonată socio-politică și culturală de mare impact în perioada interbelică, manifestată pregnant și asumată ca un manifest de conștiință, la diferite grade de intensitate, de o serie largă de aderenți, din diferite categorii sociale (de la muncitori, la elita intelectuală), angajați pe linia naționalismului radical.

În esența ei, mișcarea naționalistă de dreapta (legionară sau nu), cu o pronunțată tentă religioasă este vehementă și ofensivă, combate cu duritate „păcatele” lumii politice a epocii și reprezintă „*o negare a democrației, afirmarea statului totalitar și exaltarea virtuților creștine în duhul cultului autohtoniei și românismului.*”⁶ Se adaugă la acestea și atacurile antisemite pe care le cultivă această orientare.

Din punct de vedere cultural, ideologia de dreapta a generat un puternic focar de atracție și influență exercitată asupra multor intelectuali și scriitori ai vremii care și-au canalizat astfel energia creatoare în sensul afirmării valorilor naționale. Este vorba de ceea ce Nae Ionescu numea „*spiritul ofensiv*” al românității, în strânsă legătură – după cum afirmă Mircea Eliade – cu „*restaurarea demnității românești*”. În articolul cu

⁵ apud. Florin Constantiniu, op.cit., pag. 308.

⁶ ibidem, pag. 309

același nume, publicat în 1935, viitorul istoric al religiilor sublinia cu satisfacție că, în prezent, sunt semne că „românismul nu mai e o rușine pentru nimeni (...) Toată lumea acceptă această condiție de viață românească; o acceptă și o exaltă.”⁷

De altfel, fascinația și interesul elitei intelectuale față de domeniul politic este un fenomen specific epocii de după Primul Război Mondial. Intelectualii coboară din turnul de fildeș despre care vorbesc atât Mircea Eliade, cât și Constantin Noica, și se implică în dezbaterile problemelor cu care se confruntă România, ba chiar se angajează politic pe linia mișcării naționaliste. În opinia lui Mircea Eliade, din articolul intitulat *Turnul de fildeș*⁸, România modernă și-a consolidat o tradiție prin angajamentul intelectualilor în proiectul politic, social și cultural al reîntregirii naționale și mai apoi, în consolidarea instituțională și spirituală a noului stat român: „De când există România Modernă, o imensă parte a energiilor sale creatoare s-a concentrat asupra unor obiective politice sau sociale. Prima generație de intelectuali, adică pașoptiștii, au făcut politică. A doua generație – a Unirii, a Războiului Independenței – a făcut tot politică și tot reforme sociale. A treia generație – de legătură – ca și generațiile următoare (sămănătorismul, generația frontului, generația **Gândirii**) au făcut toate, mai devreme sau mai târziu, politică simplă sau politică socială. S-a crezut că generația de după război, singura care nu avea un obiectiv politic de câștigat sau unul social de revendicat, va fi o generație a **turnului de fildeș**. Dimpotrivă, după un început maiestuos și spiritualist, generația tânără s-a înregimentat în luptele politice. Nu mă interesează acum dacă a făcut bine sau rău, dacă și-a trădat misiunea sau și-a împlinit-o. Fapt este că a ascultat și ea același imbold către acțiunea imediată, socială și politică.”⁹ Mai mult, crede autorul, aproape toate marile personalități creatoare ale țării și-au consumat bună parte din energia lor personală în politică. Exemplele sunt elocvente, de la Heliade Rădulescu și Hașdeu, la Maiorescu, Eminescu sau Nicolae Iorga. Ba chiar scriitori aflați după război în plină forță creatoare, precum Octavian Goga, Lucian Blaga, Sextil Pușcariu, Nichifor Crainic sau Nae Ionescu nu au

⁷ Mircea Eliade, *Restaurarea demnității românești*, în volumul *Profetism românesc 2. România în eternitate*, Editura Roza Vânturilor, București, 1990, pp. 116-117

⁸ Mircea Eliade, *Turnul de fildeș*, op.cit., pp. 74-77, passim

⁹ ibidem, pag. 75

ezitat să își exprime opțiunile politice, în mod manifest. Prin urmare, autorul nu respinge implicarea intelectualului român în politică, ba chiar i se pare necesară și utilă, ceea ce îi displace este însă înregimentarea acestuia în politica de partid, adică intrarea în țesătura de interese, compromisuri, trădări și demagogie. În locul unui astfel de amestec pernicios, Eliade întrevide noul model, al intelectualului implicat în revoluția spirituală, respectiv în mișcarea naționalistă de dreapta, cu dezideratele ei considerate atunci înnoitoare.

Modelul pașoptist, evocat prin numele unora dintre reprezentanții săi de frunte, este deseori adus în discuție în epocă, privit din diferite perspective ideologice.

E. Lovinescu, în *Istoria civilizației române moderne*¹⁰, îl asociază cu triumful burgheziei liberale, și-l plasează sub semnul forțelor progresiste, înnoitoare, cele care militau pentru racordarea la spiritul occidental și pentru crearea formelor și fondului societății românești moderne, opunându-i „reacțiunea” tradiționalismului autohtonizant. În decursul timpului, modelul (raționalist, europenizant, secularizant etc.) a fost însă pus la îndoială și supus unor critici din ce în ce mai severe. I se reproșa inadecvarea față de fondul autohton, preponderent rural și alterarea fizionomiei spirituale românești, prin influențe străine. Despre acest aspect, istoricul literar Z.Ornea opinează: „*Dar cum se puteau realiza înnoirea și prefacerea într-o țară înapoiată, dacă nu intervenea un factor din afară, interesat în producerea acestei schimbări? Așa s-a petrecut lucrurile peste tot în Europa de Răsărit, inclusiv în Rusia și mai târziu în alte zone ale lumii? Acuzațiile de înstrăinare vinovată, de năruirea tradițiilor, de cosmopolitism ce au fost zvârlite forțelor novatoare, timp de un secol și mai bine erau o absurditate sociologică, dovedind incapacitatea înțelegerii unui proces inevitabil.*”¹¹

Atât Ștefan Zeletin în cartea sa *Burghezia română*, cât și E.Lovinescu analizează cu minuțiozitate contrareacția produsă față de acest proces de esență liberală, denumind-o reacțiune culturală sau acțiune a „forțelor reacționare”, manifestată atât politic, cât și cultural. Istoricul burgheziei române include în această categorie *junimismul* și *poporanismul*, iar criticul

¹⁰ E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, Editura Fundației Culturale Române, București,

¹¹ Z.Ornea, op.cit., pag. 23

literar grupează aici toate ideile și manifestările potrivnice conceptului de modernitate, insistând îndeosebi asupra semănătorismului și neosemănătorismului care se fundamentau pe autohtonism, ruralism și nostalgia trecutului, concretizate într-un veritabil paseism doctrinar. Acest model politic și cultural de orientare conservatoare se baza pe naționalism, spiritualitate autohtonă, etnicitate, cultivând adesea o aversiune împotriva elementului alogen.

Germenii unei ideologii naționaliste, cu vădită tendință către impunerea primatului etnic, stimulând deșteptarea conștiinței naționale, apar la mijlocul secolului al XIX-lea, pe fondul disputelor dintre tendința de occidentalizare și tendința conservatoare, a „*fondului retardat*”,¹² după cum îl numește Z. Ornea, care respingea impulsurile de occidentalizare, considerate de-a dreptul periclitante pentru fondul tradițional românesc. Ideea naționalistă se conturează prin teoriile și articolele publicistice ale unor gânditori de mare substanță, precum Mihai Eminescu, Vasile Conta, Bogdan Petriceicu Hașdeu. Junimea reprezintă în acest context un puternic factor catalizator, fără a cultiva însă aspecte antisemite, considerate drept un „atac la adresa intelighenței.”¹³

De acum încep să circule concepte și teorii în cadrul ideologiei naționaliste, cum ar fi **românism, etnicism, ortodoxism**. În 1870, Hașdeu înființează societatea „**Românismul**” și fixează elementele etnice, specific românesc, subliniind importanța tradiției, a obiceiurilor, a religiei și istoriei. Aprofundate teoretic și doctrinar, aceste teorii au dat naștere la începutul secolului XX, la direcția naționalistă de dreapta și de extremă dreaptă.

Z. Ornea consideră că „*disputa între forțele pietrificate în tradiționalismul autohtonizant și cele favorabile prefacerii a înregistrat, ca moment nodal, un punct ascendent, rămas ca atare în istoria ideilor până târziu în anii interbelici.*”¹⁴ Aceste două tendințe se vor dezvolta, în perioada interbelică, în două direcții ideologice și politice care vor domina conflictual scena politică a vremii: democrația și naționalismul.

„*Naționalismul – scrie Ștefan Zeletin – nu privește cunoașterea trecutului la fel cu evoluționismul științific, ca un mijloc de a înțelege, ci ca un mijloc de a defăima prezentul căruia nu-i poate ierta că a dizolvat*

¹² ibidem

¹³ Armin Heinen, op.cit., 56

¹⁴ Z.Ornea, op.cit., pag. 22

vechile forme de viață națională. (...) Pe scurt, naționalismul e sentimental, nu obiectiv, critic, nu științific; el exprimă jalea după trecut, nu năzuiește vîguroasă către viitor.¹⁵

Modelul naționalist va fi reabilitat, chiar dacă în alți parametri ideologici, fără nuanța paseistă, ci privind spre viitor, în perspectiva unei schimbări radicale social-politice și culturale, de către tînăra generație intelectuală a anilor '30.

Leon Volovici¹⁶ sesizează două direcții centrale ale naționalismului interbelic: **naționalismul constructiv și cultural**, ilustrat de Nicolae Iorga, C.Rădulescu – Motru sau Lucian Blaga și **noul naționalism**, teoretizat și susținut printr-o bogată activitate publicistică de Nae Ionescu, Nichifor Crainic și o parte însemnată a tinerei generații de intelectuali. Dacă prima direcție s-a dovedit a fi una moderată, axată mai mult pe valorile culturale, reinterpretând dimeniunea *românismului* în acord cu valorile democratice de toleranță și de egalitarism, *noul naționalism* se înscrie pe linia intransigenței etnice și a radicalismului ideologic. Această direcție se axează pe o doctrină mistic ortodoxizantă, critică față de democrația interbelică și violent reacționară față de modelul ateu și internaționalist al ideologiei comuniste.

În ceea ce privește perioada interbelică, istoricul Leon Volovici subliniază faptul că imaginea negativă a evreului, în primii ani de după Unire, a început să se intensifice, fiind asociată cu ideile revoluționare, percepute ca fiind antiromânești și cu pericolul sovietizării¹⁷. *Problema evreiască* are de altfel rădăcini mai adânci în mentalul colectiv românesc care a dezvoltat de-a lungul secolelor, o percepție negativă asupra **străinului**, considerat ca fiind un posibil pericol și factor dominator, fie extern (polonul, turcul, maghiarul, rusul), fie intern – (grecul, în epoca fanariotă, și mai cu seamă, ca o dominantă a „conurenței social-economie” – evreul)¹⁸. În plus, formarea statului român unitar și implicit recunoașterea internațională a autonomiei statale au fost condiționate de emanciparea evreilor. Autorul constată, în acest sens, atitudinea refractară față de schimbarea percepției străinului, dat fiind faptul că acordarea de drepturi

¹⁵ ibidem, pp. 24-25

¹⁶ Leon Volovici, op.cit., pag. 77

¹⁷ ibidem, pag. 42

¹⁸ ibidem, pp. 25-26

de cetățenie evreilor, în aceea perioadă nu s-a realizat ca o „consecință a evoluției normale a societății românești în faza ei de modernizare”, ci a fost impusă ca o condiție de către marile puteri.¹⁹ Armin Heinen sesizează la rândul său că „antisemitismul românesc a devenit expresia suspiciunii țărănești împotriva străinilor și orașului, a spaimelor păturii de mijloc, aflate în ascensiune sau în declin față de statutul lor social.”²⁰

Factorii care au determinat așadar fenomenul de cristalizare a ideologiei de dreapta, în prima jumătate a secolului XX, sunt în mare măsură de esență reacționară și țin în special de contextul social, politic și spiritual al României de după Marea Unire.

I.1. Atracția intelectualului român către ideologia de dreapta

Reconfigurarea granițelor prin reîntregirea teritorială a țării impunea cu necesitate pentru impulsivarea evoluției noului stat, schimbarea de perspectivă și de acțiune asupra structurilor politice și sociale. Francisco Veiga sesizează în studiul său despre *Istoria Gărzii de Fier* lipsa coeziunii și problema de autoidentificare, resimțită ca o „schizofrenie centrată pe atracția-respingerea modelelor occidentale.”²¹ Prin urmare, noua generație de intelectuali, în speță Generația '30 își asumă ca misiune culturală și istorică realizarea „unității sufletești” a neamului, consolidarea coeziunii spirituale și de mentalitate, îndreptându-se vertiginos către activismul cultural și politic în sfera ideologiei de dreapta. Același istoric constată în acest sens că „euforia reușitei, alături de teama de a pierde totul a dat treptat naștere unui naționalism persistent, în stare să se hrănească din el însuși până la nesfârșit. România trăia situația unui om îmbogățit peste noapte, cu aceeași amenințare de nebunie pe care o implică sărăcia bruscă.”²²

¹⁹ ibidem, pag. 27

²⁰ Armin Heinen, op.cit., pag. 55

²¹ Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier 1919-1941. Mistica ultranaționalismului*, Editura Humanitas, București, 1995, pag. 30

²² ibidem, pag. 36

Valorile consacrate ale dreptei, naționalismul, autohtonismul, spiritualitatea ortodoxă, cultivarea specificului național, în dauna cosmopolitismului, a ateismului, a liberalismului, vor fi îmbrățișate de o pleiadă largă de scriitori și intelectuali cu precădere tineri, care își fac un ideal din proiectarea destinului național pe coordonate de morală, etică, spirit de sacrificiu, performanță individuală și colectivă, trăire pleneră, autentică, acțiune hotărâtă. Aceste idei sunt potențate de criza spirituală și mai apoi economică în care intrase atât România, cât și o mare parte a Europei, după război. După cum afirmă Mircea Eliade, „*criza în care intrase lumea occidentală, îmi dovedea că ideologia generației războiului nu mai era valabilă. Noi, «generația tânără» trebuia să ne găsim rosturile noastre.*”²³ Deși unii, puțini, dintre membrii marcanți ai acestei pleiade intelectuale de mare valoare, vor rămâne atașați de valorile social-democrației (cum se întâmplă, de pildă, cu Eugen Ionescu sau Petru Comarnescu), marea majoritate a vârfurilor intelectuale își exprimă în intervalul 1927-1933 afinitatea cu ideile naționaliste și cu alte valori ale dreptei, precum ortodoxismul sau păstrarea identității naționale. După evenimentele anului 1933, mulți dintre aceștia vor face adeziuni la mișcările și organizațiile politice naționaliste de dreapta, îndeosebi la Mișcarea Legionară. Alexandra Laignel – Lavastine, una dintre cercetătoarele de profunzime ale fenomenului politic și ideologic al anilor '30, constată că „*ceea ce frapează fără îndoială cel mai mult în cazul tinerei generații, este în primul rând spectaculoasa și dramatica sa evoluție ideologică.*”²⁴ Ea face apel la afirmațiile fostului ambasador al României în Franța din anul 1990, criticul și eseistul Alexandru Paleologu, care se întreba la rândul său cum a fost posibil ca o elită intelectuală de o asemenea valoare să adere la o mișcare politică și la o ideologie controversată. Acesta opinează că o anumită specificitate românească, similară celei din Italia a dus la angajarea elementelor intelectuale celor mai capabile în rândurile unei mișcări de dreapta radicale, extremiste: „*Fapt este că mulți dintre cei*

²³ Mircea Eliade, *Memorii (1907-1960)*, Editura Humanitas, București, 1997, pag. 136

²⁴ A. Laignel-Lavastine, *Cioran, Eliade, Ionesco: Uitarea fascismului*, Editura Est, 2004, pag. 36

care reprezentau și reprezintă încă partea cea mai vie a intelectualității române au trecut prin această experiență.”²⁵

Aderarea scriitorilor români din această perioadă la ideologia dreptei are însă resorturi adânci, legate de dorința de emancipare și afirmare a unei viziuni culturale, sociale și politice înnoitoare pentru spectrul României de după Primul Război Mondial. Destinul individual al scriitorilor se racordează la sensul evolutiv al destinului generației, la o așa zisă karmă colectivă, evidențiindu-se o similitudine de reacții, de atitudini și probleme de conștiință. Este vorba despre abordarea în cadrul generației a unei problematici unitare, aflată în consens cu necesitățile spirituale, sociale și politice stringente ale epocii. Pe fundamentul acestor considerente, intelectualii interbelici, în special criterioniștii, vor acționa succesiv pe două planuri, spiritual – cultural și politic, trasând astfel traiectoria destinului generației.

Istoricii și istoricii literari care au analizat epoca și fenomenul cultural despre care vorbim confirmă existența a două momente cruciale în destinul acestei generații. În primul rând, *un moment spiritual*, de afirmare a statutului și potențialului creator al intelectualilor tinerei generații și de asumare a unei *misiuni* ce viza în principal stimularea și consolidarea „unității sufletești” a țării reîntregite. Momentul corespunde anilor 1927-1933. El este urmat, de-a lungul celei de a doua jumătăți a deceniului patru, de momentul angajamentului politic, al „căderii în istorie”, al acțiunilor pragmatice și al activismul. A fost un moment la care au participat cei mai de seamă reprezentanți ai tinerei generații de intelectuali. Așadar, un moment *spiritual, apolitic*, în care se fixează premisele unei „misiuni istorice”, prin cultivarea valorilor spirituale ale ideologiei de dreapta și un moment al acțiunii politice în planul concret al aceleiași ideologii. Alexandra Laignel-Lavastine vorbește despre cele două faze ale generației, prin raportarea lor la politic, considerând că primul moment, care precede „intrarea în arenă”, deși pare antipolitic și pur spiritual, s-a dovedit a fi tot o formă de acțiune, cu răsfrângere în plan politic. Aceasta deoarece, *politică refuzată este în primul rând politică partizană, cea care se desfășoară în interiorul clivajelor tradiționale (liberali versus conservatori), și pe care Tânăra Generație tocmai visează să o*

²⁵ Al. Paleologu, *Memoriile unui ambasador al golanilor*, cf. Al. Laignel-Lavastine, op.cit., pp. 37-38